

Maktab O'quvchilarida Hayot Faoliyati Xavfsizligi Ko'nikmalarini Shakllantirish Muammosi

Ismoiljon Raxmonov Alisher o'g'li¹

Annotatsiya: Dunyo tobora murakkablashib, turli xil xavf-xatarlar bilan to'lib borayotgani sababli, talabalarni potentsial xavf-xatarlarni boshqarish uchun bilim va ko'nikmalar bilan jihozlash zarurati har qachongidan ham muhimroqdir. Biroq, maktablar ushbu muhim hayotiy ko'nikmalarni samarali o'rgatishda ko'plab qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar, bu esa o'quvchilarni favqulodda vaziyatlarga va kundalik xavf-xatarlarga etarlicha tayyorlanmaydi.

Tayanch so'zlar: hayot faoliyati xavfsizligi, psixologik omillar, ekstremal holatlar, muommoli ta'lim, interfaol usullar.

Kirish. Sayyoramizda ro'y berayotgan tabiiy, texnogen, ekologik xarakterdagi xavf-xatarlarni bartaraf etish, talafotlar ko'iamini toraytirish, insonlar hayoti va ular tomonidan yaratilgan moddiy boyliklarga yetadigan zararlarning oldini olish yoki ulami kamaytirishni ta'minlash o'ta muhim va dolzarb muammolar sirasiga kiradi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, XXI asming boshlaridanoq xavfsiz hayotni ta'minlash masalalari eng dolzarb muamunoga aylanib qoldi. BMTning «Xalqaro fuqaro muhofazasi tashkiloti» hujjatlarida: «dunyoda taraqqiyot shiddat bilan rivojlanib borishi bilan yonma-yon xavf-xatar ham ortib boradi, shu bois barqaror rivojlanish kafolati bu - fuqarolar muhofazasi»dir deb yozib qo'yilgan. Shuning uchun insonlarni hayot faoliyati xavfsizligiga tayyorlashga alohida e'tibor berish muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi davrning eng dolzarb muammolari qatoridan biri o'quvchilarda hayot faoliyati xavfsizlikni ta'minlash hisoblanadi. Chunki insoniyat o'z taraqqiyotining turli davrlarida bu masalalarga to'qnash kelgan, ammo hozirgi kecha-yukunduzda bu muammolarning yechimini kechiktirmay hal qilish zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI: Yuqoridagi muammolar tufayli inson manfaatlari muhofazasi, ayniqsa, O'zbekistonda davlat siyosatining birinchi darajasiga ko'tarildi. Shu munosabat bilan hozir O'zbekistonda hayot faoliyati xavfsizligi muommosini bartaraf etish harakatning tuzilishi bugungi davrning dolzarb talabi hisoblanadi. Yuqorida qayd etilgan muammolarni hal qilishda O'zbekiston ekologik harakati tomonidan «Sog'lom muhit - inson salomatligi» g'oyasining amaliy bajarilishini ta'minlash maqsadida siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarni amalga oshirish jarayonida mavjud muammolarga yo'naltirilgan yondashuv nafaqat O'zbekiston, balki mintaqaning barqaror rivojlanishida eng muhim omil bo'lib, atrof muhit xavfsizligi va inson salomatligi haqidagi g'oyalarni qo'llab-quvvatlash istagida bo'lgan mamlakatimizning yetuk, barkamol avlodlarini birlashtirishga yo'naltirilgan global ahamiyatga ega harakat ekanligi e'tiborga molik. Bu degani inson hayotining har daqiqasi va har soniyasi xavf-xatar ta'siri ostida bo'ladi. Shu sababdan hozirgi kunda insonning hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash dolzarb muammolardan hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Davlatlar o'rtasida insoniyat hayotiga xavf-xatar soluvchi qurollarning qo'llanilishi, insoniyat tomonidan qo'llanilayotgan turlituman zararli hamda zaharli moddalar va vositalar turli xildagi xavflarni yuzaga keltirib, ular insonlarning hayotiy faoliyatiga, sog'lig'iga, atrof muhit tozaligiga, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga tahdid soladi. Shu nuqtayi nazardan mamlakatimizning eng muhim va kechiktirib bo'lmaydigan vazifalari qatoridan o'quvchilarni va aholining xavfsizligini ta'minlash masalalari o'rin olgan. Miloddan avval oldin

¹ Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

yashagan faylasuf olim Pratagor; «Inson hamma narsaning mezonidir» degan shiomi o'rtaga tashlagan edi. Bu shior asosida insonning faqat ishchi kuchi sifatigagina qaralmasdan, balki faoliyati jarayonida himoya qilinishi zarur boigan qiymatga ham ega degan fikr yotadi. insonning faol harakatlari yig'indisi - faoliyat tushunchasini bildiradi. Aynan mana shu faoliyat insonlarni boshqa tirik mavjudotlardan (hayvonlardan) farqlantiradi. Demak, faoliyat - insonning bor bo'lib turishi uchun zaruriy ko'rsatkich hisoblanadi. Mehnat esa inson faoliyatining eng oliy shaklidir. Shuning uchun faoliyat ham, mehnat ham bo'lmasa, kishilik jamiyati ham bo'lmaydi. Inson faoliyati va mehnatining shakllari turli xilda bo'ladi. Ular turmushda, jamiyatda, ishlab chiqarishda, ilmda, sportda, san'atda va inson hayotiy faoliyatining boshqa sohalarini ham o'z ichiga oladi. Masalan: aqliy mehnat bilan shug'ullanuvchi inson bilan jismoniy mehnat qiladigan ishchining vazifalari tubdan farqlanadi.

Shuningdek, «Inson - muhit» tizimini ham ikki maqsadli deb qarash mumkin: «birinchi maqsadi - inson o'zining mehnat faoliyati jarayonida muayyan yutuqlarga, samaradorlikka erishishga harakat qilsa, ikkinchi maqsadi - mehnati jarayonida yuzaga keladigan ko'ngilsiz oqibatlarini bartaraf qilishdan iborat boiadi.

Ko'ngilsiz oqibatlarga quyidagilar kiradi:

- Inson hayotiga va sog'ligiga zarar yetkazishi.
- Yonginlar chiqishi.
- Buzilishlar bo'lishi.
- Suv toshqinlarining yuzaga kelishi.
- Atrof muhitga zararli moddalarning tarqalishi.
- Xomashyolar, tayyor malisulotlarining buzilishi va hokazolar.

TAHLILLAR VA NATIJALAR Ma'lumki, xavfsizlik - hayot faoliyati xavfsizligining asosiy o'zagini tashkil etadi, u inson faoliyatining holati hisoblanadi. Bu holatda insonlar ma'lum ehtimollikda yuzaga kelayotgan xavflarni bartaraf qilishga harakat qiladi. Ammo hamma holatlarda ham xavflarni bartaraf qilish imkoniyati bo'lmaydi. Masalan, yong'in xavfida: yong'inning boshlangich fazasida o'chirish mumkin bo'lsa, asosiy yong'in fazasida o'chirish imkoniyatlari chegaralanib qoladi. Yoki biror texnologik jarayonlarda amal qilayotgan ko'rsatkichlar: harorat, bosim ko'rsatkichlari birdan o'zgarishga uclirasa, texnologik jarayonni boshqarish darajasi (xavfsizlikni ta'minlash) cheklanishi mumkin, natijada yo yong'in chiqadi, yo portlaydi, yoki ishlab chiqarilayotgan mahsulot yaroqsiz holga kelib, atrof muhitga to'kilishi mumkin. Odam umrining ko'p vaqtini mehnat egallaydi, agar inson ish faoliyatida o'ratilgan barcha tartib-qoidalarga rioya qilmasa, bu, o'z navbatida, inson mehnat faoliyatiga va sog'ligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ishlab chiqarish sharoiti - bu insonni o'rab turgan atrof muhitning bir qismini tashkil qilib, uning tarkibiga tabiat-iqlimga bogliq boigan hamda insonning kasbiy faoliyatiga ta'sir etuvchi xavfli va zararli omillar kiradi.

XULOSALAR. Mazkur maqola o'quvchilarning hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash bilan bogliq bo'lgan tadbirlarning huquqiy-me'yoriy hujjatlar doirasida tashkil etiladigan nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega bo'lgan insonni tayyorlashga mo'ljallangan, ma'lumotlar va tavsiyalar atroflicha muhokama etgan holda yaratilgan. O'quvchilarni hayotiy faoliyati xavfsizligiga taalluqli bo'lgan: mehnat faoliyatining fiziologik-gigiyenik asoslari, ish sharoitidagi mikroiklim muhiti, ularning sanitar-gigiyenik me'yorlari, mehnat muhofazasini boshqarish tizimi va uni nazorat qilishning huquqiy asoslari, tabiiy, texnologik va ekologik favqulodda vaziyatlardan fuqarolarni, iqtisodiyot tarmoqlarini, moddiy boyliklarni, atrof muhitni himoya qilish, ilmiy jihatdan asoslab keltirilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. S.I.Xusanova, N.N.Nazarova "Hayotiy Faoliyat Xavfsizligi" O'quv-uslubiy majmua Toshkent – 2022.B. 17-18.
2. I.Nigmatov, M. Tojiyev, Favqulodda vaziyatlarda fuqora muhofazasi. Toshkent-2011. B.10-12
3. I.Nigmatov, M. Tojiyev, Favqulodda vaziyatlarda fuqora muhofazasi. Toshkent-2011. B.16-17

4. Sh. Karimov. Hayotiy faoliyat xavfsizligi.o'quv qo'llanma. Termiz.2012. 4-b
5. B.X.Jurayev. Hayot faoliyati xavfsizligi. Modulli elektron o'quv-uslubiy majmua. Qarshi-2023. 10-B
6. Introduction to Health and Safety at Work. Phil Hughes, Ed Ferrett. The Boulevard, Langford Lane, Kidlington, Oxford OX5 1GB, UK. ISBN: 978-0-08-097070-7. Fifth edition 2011/ Chapter 1. p-28
7. L.A.Mixaylova. Bezopasnost jiznedeyatelnosti. Maskva, 2011

